

Արզարեւ, Սալիզ Եայրանի կուսակալ էր Հայաստանում 827-832 թիւը, չորս տարի, ինչպէս վկայում են նրա անունով հասած զբրամները: Սրանով հաստատում է միանգամայն Սմբատի իշխանութեան սկիզբը. եւ որովհետեւ նրան տրուած է երեսուն տարի իշխանութիւն, ուրեմն նրա ժամանակը ընկնում է 8267|7—856|7 տարիները:

Յողթական կուսակալ Սալիզը ներեց վեհանձնօրէն ապստամբներին եւ ամենից առաջ Սեւադային: Երկիրը խաղաղեց: Հայ նորարողը թաղաքական ոյժերը այնուհետեւ պիտի ընթանային միահաւաք մարմին կազմելու շարժով: Կասկած չկայ, որ պիտի յաջողին հարթել համադրծակցութեան ուղիները եւ կերտել թաղաքական պատկառելի շէնք:

Սոկայն, նոր ձգտումները բախեցին հին խոչընդոտների: Երկու հարեւան պետութիւններն էին՝ Բիւզանդիա եւ արաբներ, երկու պատնէշ, կանգնած հայ զարթօնքի դէմ ու դէմը:

Հայաստանը, որ հարուստ չէ այլապէս բայց եթէ օդով եւ ջրով, տարօրինակ պատրիշ պատառ է օտար ճաշակի համար: Բացարձակ բնութեան եւ դաղտնի դաւերի դաշտ է հայ երկիրը: Ոտխա պետութիւնները չեն ուզում զիջանել մէկը միւսին եւ ոչ էլ թողնում են, որ բնիկ ժողովուրդը արամազէ է իր բախտը: Տեսնելով հայ երկրի կենդրոնացման ջանքերը, երկու հարեւաններն էլ լարում են իրենց ոյժերը խափանելու ինքնուրոյն մարմնի զարգացումը, յօշոտելով նրան աջ եւ ձախ: Բիւզանդիան թաքնում է իրեն Սպերի եւ Տայքի նորակազմ իշխանութիւնները, արաբները ճրգտում են հանել Տարօն ու Վասպուրականը Սմբատի ազդեցութեան չըջանից:

Ազանդաւոր Բարակը դեռ աղմկում էր Ատրպատական եւ Աղուանք: Նա ոտ էր կոխել Սիւնիք եւ չէր ուզում դուրս գալ: Վասակ Սիւնին էր բերել նրան ընդդէմ Սեւադայի: Այժմ նա խտունում էր տեղական վէճերին: Սիւնեաց իշխանական տունը լարուած էր Աղուանից Միհրական կոչուած հին տոհմի դէմ: Ներսէճ Փիլիպպեանը, որ Վասակի թոռն էր, սպանում է Վարադ-Տրդատ Ստեփաննոսեանին իր դիեցիկ որդով: Սպանուածի կինը առ-

նում է իր դուստր Սպրամը եւ գիշերով փախչում Սաչենի բերդը եւ ամուսնացնում իր դուստրը Ատրներսէճ իշխանի հետ: («Ատրներսէճի՝ Սաչլի որդւոյ որ է ի Տոհակայ եւ տէր Սիւնեաց» կաղանկատուացու այս նախագատութեան մէջ ի Տոհակայ ուղղելու է ի Սահակայ: խօսքը Վասակ Սիւնիի որդի Սահակի=Սաչլի մասին է, որի որդին էր Ատրներսէճը: Սրանով Միհրական տունը ձուլում է Սիւնականի հետ):

Սիւնիք, մասնաւորապէս Բաղք դաւառը, որ Ներսէճի բաժինն էր, ուզում է ազատուել Բարակից եւ ըմբոստանում է 275 հ. = 826-7 թուին: Բարակ պալիս է աւերում Բաղաց աշխարհը, հետեւեալ տարին անցնում է Գեղարքունիք եւ կոտորում որպէս թէ 15 հազար մարդ: Երկու տարուց յետոյ, ուրեմն 828-9 թ. յաղթում է արարական ոստիկան Տաւուսին. յաջորդ տարին՝ Արբահամ որդի Ղեթայ զօրավարին (Մովս. Կաղ. Գ. 19):

Տաւուս եւ Արբահամ յայտնի են արարական տղբիւրներից — Մուհամմեա իրն Հումայիգ առ-Տուսի, եւ Իբրահիմ իրն ալ-Լայթ իրն ալ-Պաղլ:

Առաջնի կուրը Բարակի հետ տեղի է ունեցել հիջրի 214 թ., որ է 829-30 թ.: Ասել է թէ միանգամայն հաստատում են հայ պատմագրի խօսքերը: Նոյն 829-30 տարին սպանուեց Ստեփաննոս կոչուած Արլ-Ասաղ: Սա վերեւ յիշուած Վարադ-Տրդատի հայրն էր:

Սպանողները Դաւան եւ Եսպուհ անուն իշխաններն էին, որ մեղադրում էին Ստեփաննոսին, որ բերել էր տուել Բարակին եւ կոտորել բաղակացիներին: Սպանիչները տիրանում են նրա կալուածներին 12 տարի, մինչեւ որ իրենք եւս ընկնում են որպէս զոհ վրէժ-ինդրութեան— Ստեփաննոսի քոյրը Ապրսամին մայր էր Եսայի Արու-Մուսէ կոչուած իշխանի, որ իր քեռու վրէժը լուծելուց յետոյ տէր է դառնում նրա յափշտակուած գաւառներին:

Արաբ մատենագիրները Արու-Մուսէին համարում են իշխան Բայլականի (Փայտակարանի մայրաքաղաքը): Սիւնեաց տունը, թուած է, որ յաջողել էր ձեռք ձգել Արցախը եւ հին Միհրական տոհմից մնացել էր կանացի ձեւը՝ քաջուած Բայլական: